

Klima a nemoci formují osud lidstva

Svět se obrátil naruby. Zatímco ještě nedávno vše vypadalo skvěle, pořádek byl obnoven a přišla léta míru a prosperity, najednou je vše jinak. Světem otřásá epidemie nakažlivé nemoci, úroda snížily klimatické výkyvy a obchodní cesty, kudy proudilo zboží z Asie, už nefungují hladce. Připomíná vám to něco? Ne, není to popis současnosti, ale **rozkladu Římské říše** v knize Pád Říma amerického historika Kylea Harpera.

MAREK HUDEMA

Když na počátku pátého století našeho letopočtu žil v Římě básník Claudianus, jeden z posledních velikánů klasické latinské poezie, město mělo 700 tisíc obyvatel a bylo středem ohromné říše, která přežila během předchozí generace své nejhorší období. Tedy éru postupného úpadku, který nenápadně začal ke konci druhého století, kdy Řím měl milion obyvatel a celá říše 75 milionů duší.

Jenže záhy přišel další pád. V polovině sedmého století už žilo ve Středomoří, na území původní říše, jen něco přes 37 milionů obyvatel a v samotném Římě ne více než 20 tisíc. Společnost se rozpadala, dálkový obchod byl omezený, křesťanství vedlo bitvu s nastupujícím islámem a představitelé obou náboženství mluvili o blízkém konci světa.

Historiky tenhle zvrat nepřestal nikdy fascinovat a nabídl pro to četná vysvětlení: úpadek morálky, tlak barbarů na hranice, fiskální přetížení, přílišná regulace, komunikační obtíže a tak dále. Těch vysvětlení je údajně nejméně 210. Kyle Harper k tomu ale přidává dvě velmi důležité věci: klima a patogeny. Dokládá to širokou škálou pramenů včetně dendrologie, studia usazenin či lidských kostí.

Civilizace pomáhá epidemiím

Růst Římské říše umožnilo mimořádně příznivé podnebí ve Středomoří. Ne že by se lidé nedokázali vyrovnat s nepříznivými klimatickými podmínkami, ať již

Vandalové v Římě. Tak vypadal vpád krále Geisericha v představě ruského romantického malíře Karla Pavloviče Brjullova.

REPRO LN

horkem, nebo dobou ledovou. Ale rozvoj zemědělství by nebyl asi možný bez stabilního a příznivého klimatu v průběhu holocénu, tedy v posledních 12 tisících let. Rychlý růst Říma by pak byl nemyslitelný bez ještě stabilnější periody, takzvaného římského klimatického optima mezi lety 200 před naším letopočtem a 150 našeho letopočtu.

Když tato éra skončila, způsobily klimatické výkyvy řiši problémy se zásobováním potravinami a daly do pohybu národy, které na říši tlačily z vnějšku. Například Huny, které Harper popisuje

jako „klimatické uprchlíky vybavené zbraněmi a koňmi“. Navíc tyto výkyvy klimatu napomohly epidemiím, které rozleptávaly soudržnost a funkčnost římské společnosti. Dnes je obtížné určit, o které nemoci šlo, ale zřejmě to byly mor, pravé neštovice a nějaký typ chřipky nebo eboly. K tomu je nutné přičíst tuberkulózu, lepru a malárii, „chronické nemoci impéria“.

Impérium šíření nemocí napomáhalo. Spojovalo různá podnebná pásma a jeho obchodní stezky vedly do tropů, což je laboratoř nemocí. Lidé pronikali do panenských přírody a přiváželi odtud zvířata i pa-

togeny. Obyvatelstvo natěsnané ve městech a pravidelné spojení přes celou říši vytvářely ideální prostředí pro šíření nemoci. Patogeny pak dokázaly drasticky srazit počet obyvatel, rozpoutat strach, zničit řád a fatálně oslabit impérium.

Riskujeme jako staří Římané

Knih *Pád Říma*, která letos vyšla v českém překladu, vyšla v anglickém originálu v roce 2017. Tedy před pandemií nového koronaviru a před současnými vyhlášenými obavami z globálních změn kli-

matu. Přesto se nedlouho po jejím vydání v recenzi na ni v časopise *Foreign Affairs* psalo: „Dnes žijeme v globálním systému, který má velmi podobnou kombinaci klimatických poruch, urbanizace, nepříliš různorodé stravy a globalizace (jako měl starý Řím). Antická historie nám tak ukazuje, jakým rizikům čelíme.“ Svatá pravda, chtělo by se říci při pohledu z roku 2021.

Kyle Harper: *Pád Říma* – podíl klimatických změn a epidemií na zániku Římské říše, Maraton, Praha 2021, 408 stran.

S nostalgií a láskou

Nostalgie po ztraceném, dávno minulém světě je stále v módě. Zvlášť nyní, v pandemické době, kdy z toho, jak svět fungoval dřív, už mnoho neplatí. A ruku na srdce: kdy jindy než v adventním čase se ohlížet do minulosti jako za něčím milým, hřejivým a důvěrně známým? Jak postupně odcházejí naše babičky a dědečkové, spolu s nimi nenápadně a nenávrtně mizí i po staletí udržované obyčeje, tradice i nenapodobitelné sváteční pokrmy. Kniha *Vánoce našich babiček* se s tím však nechce smířit, a tak představuje sváteční dny konce roku, ve kterých se jedinečným způsobem mísí lidová křesťanská tradice s tou mnohem starší předkřesťanskou, prosycenou znalostí přírodních zákonitostí i touhou naklonit si osud třeba za pomoci magie, vše doplňují recepty na tradiční slavnostní pokrmy. Návrat k tradici totiž vůbec neznamená návrat k retru, ale k vlastním kořenům. Umožňují nám uvědomit si, že současnost se nezrodila na zelené louce, ale museli jsme k ní nejprve dospět. **David Lancz**

Alena Scheinostová & Alena Anežka
Gajdušková: *Vánoce našich babiček*. Vydalo nakladatelství Dauphin, Podlesí 2021. 208 stran.

Jak inspirují jeskyně

Nejstarší galerie jsou v jeskyních, třeba malby v proslulé Altamíře. Jeskyně byly útočištěm pravěkých lovců, ve středověku psanců (Koněprusy), později rejdištěm speleologů i archeologů. Mají však stále kouzlo pro lidi nejrůznějšího zaměření, jak dokládá výstava v Národní technické knihovně. Chronologicky se návštěvník pohybuje od doby ledové přes ilustrace vědeckých výzkumů před sto lety (Karel Absolon), klasiky malířství (Zdeněk Burian), předválečné reklamy na turistiku (Macocho) až po dnešní speleology a výtvarníky. Expozice je pestrá i žánrově: od kosterních rekonstrukcí pravěkých zvířat přes fotografie až po malbu, grafiku či plastiku. Pestrá je i po stránce autorů. V abecedním seznamu se vedle sebe ocitají jinak těžko souměřitelná jména jako Absolon, Burian, Adam Kašpar, Rafani, Tomáš Ruller či Miloš Šejn. Za zmínku stojí i vysoký podíl výtvarnic. Snad souvisí s tím, že antropolog Dean Snow zkoumal otisky dlaní na jeskynních malbách a dospěl k závěru, že většinou jsou ženské. Inspirovaly se tím i výtvarnice Anetta Mona Chisa a Lucia Tkáčová pro svůj exponát (viz repro). **Zbyněk Petráček**

Člověk v jeskyni. Galerie NTK, Praha. Do 6. 2.

Motýli u Kaffky

Až se ho advent zeptá, co dělal v létě, s odpovědí nebude otálet. Vlastně za něj odpoví jeho práce, kterou v těchto týdnech vystavuje v Novém Strašeci. První ročník festivalu Rosa Bohemica zaměřeného na klasickou hudbu vrcholí výstavou obrazů Juraje Szedláka, který je mimochodem autorem loga tohoto podniku. Výtvarníkovi, který v minulosti pracoval pro různá grafická studia a reklamní agentury, umožnila v posledních letech existence na volné noze dát průchod jeho „vášni pro přírodu, krásno a všechno, co s tím souvisí – krajinu, stromy, květy i motýly“. A jsme u toho. Stěny útulné kavárny Kaffka nabízejí „Motýlí křídla“ všech možných barev. Visí tam Babočka paví oko, Žlutásek borůvkový, Otakárek fenyklový i Lišaj smrtihlav. Objektem zájmu malíře bylo dříve Podřipsko, kde žije, teď obdivujeme výsledky jeho důvěrné komunikace s konkrétními obyvateli kraje. Nebudou tady věčně. Některé druhy motýlů žijí jen pár dnů, jiné několik týdnů. Pestrobarevnému hmyzu Juraje Szedláka, který ho zvěčnil ve svých akvarelech, pastelkách a perokresbách, byl vyměřen čas do konce adventu. **Jakub Eiben**

Juraj Szedlák: *Motýlí křídla*, Kavárna Kaffka, Nové Strašecí, do konce adventu.

Kdo by se bál opery

Tucet příběhů známých oper herců, hudebníků a režiséra Jan Jiráň před časem s předními herci zdramatizoval pro sérii CD nazvanou *Nebojte se klasiky* a nyní na posluchačsky úspěšný projekt navázal, když jej převedl do knižní podoby. Prodaná nevěsta, Rusalka, Carmen, Kouzelná flétna, Lazebník sevillský, Nápoj lásky, Turandot, La traviata, Don Giovanni, Jakobín, Její pastorkyňa a Porgy a Bess jsou opery dospělým široce známé. Ve snaze přiblížit jejich hodnotu i význam také mladším zájemcům a dětem operou dosud nepolíbeným je Jiráň převyprávěl, okomentoval jejich vznik a uvádění v čase, filmových, televizních či rozhlasových adaptací nebo gramofonových nahrávkách... Vše je doplněno vysvětlivkami, zajímavostmi a historickými souvislostmi (faktografie, zajímavosti a fotografie připojil dramaturg a grafik původního nahrávacího projektu Robert Rytina). O autorech, tématech, prostředí a dobových kulisách, k nimž se váže děj nebo forma díla, se čtenář dovidá poutavě a nenásilně i díky bohatému ilustračnímu doprovodu. **Marta Švagrová**

Jan Jiráň – Robert Rytina: *Nebojte se opery*, Radioservis, 296 stran.

Klub 27 pohromadě

Kult předčasného úmrtí, onoho „žij rychle a umírej mlad“, je poněkud morbidní součástí rockového mýtu. Obzvláštní místo zde mají příslušníci takzvaného Klubu 27, tedy ti, kteří v tomto věku zemřeli a přitom za sebou zanechali velké množství hotové práce a stali se hudebně vlivnými legendami. Fenomén Klubu 27 převyprávěla v textově sice stručné, avšak výstižné a obrazově dobře dotvořené (včetně množství fotografií, které nepatří k notoricky neznámějším) knize zkušená hudební publicistka, šéfredaktorka kulturního serveru Proti šedi Jana Kománková. Hlavní část knihy tvoří profilové kapitoly o šesti nejslavnějších „sedmadvacátnících“, tedy Brianu Jonesovi, Jimi Hendrixovi, Jimu Morrisonovi, Janis Joplinové, Kurtu Cobainovi a Amy Winehouseové. Další stránky přinášejí spíše slovníkové komentované přehledy dalších, méně slavných členů Klubu 27, a také autorčino zamyšlení nad podstatou celého jeho mýtu. Lze vznést snad jedinou výtku: „zakladateli“ klubu, slavnému bluesmanovi Robertu Johnsonovi, mohl být věnován větší prostor. **Ondřej Bezr**

Jana Kománková: *Klub 27 – Navždy mladí*, Edika 2021.